

DIGITALNA PISMENOST PRIPADNIKA ROMSKE ETNIČKE SKUPINE

Goran Lapat

Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagreb
goran.lapat@ufzg.hr

Sažetak

Prema statističkim podacima iz popisa stanovništva 2011. godine u Republici Hrvatskoj je 2% stanovnika starijih od 15 godina nije uopće polazilo dok njih 10% nema završenu osnovnu školu, a najveći broj njih 53% ima završenu tek srednju školu. Ti podaci o stanju obrazovanja stanovništva upućuju da je razina funkcionalne pismenosti vrlo niska. U 21. stoljeću koristimo sintagme „Pismenost je najbolji lijek“ i „Pismenost, ključ zdravlja i blagostanja“. Pojam pismenosti nije više vezan samo uz sposobnost čitanja i pisanja već je ušao u sva područja života. U takvom okruženju teško je zamisliti da postoje ljudi koji nisu savladali ni osnove čitanja i pisanja. Na pitanje kako se te iste osobe snalaze u svakodnevnom životu uz pomoć digitalne tehnologije, koliko im je dostupna, prihvatljiva i korisna opisano je u radu.

Ključni pojmovi: odgoj i obrazovanje Roma, digitalna pismenost Roma, multimedij

Uvod

Prema rezoluciji UNESCO-a iz 1958. godine, nepismena je osoba koja ne zna pročitati ili napisati jednostavan tekst u vezi sa svakidašnjim životom. Funkcionalno pismena osoba je osoba koja je u stanju sudjelovati u svim životnim aktivnostima uz svakodnevno funkcioniranje bilo za osobni razvoj ili za razvoj društvene zajednice. Pod primarnu pismenost vežemo poznavanje čitanja i pisanja kao osnovnih vještina, sekundarnu pismenost razumijevanje pisanih uputa u svakodnevnom i tercijarnu pismenost - informacijska pismenost; informatička pismenost. Za funkcionalnu nepismenost uzrok je najčešće okruženje u kojem pojedinac živi. Danas čovjeka gotovo u svakom segmentu nastoji zamijeniti njegov izum. Tako više ne trebamo osobu kojoj bismo platili račun ili parking, osobu koja bi nam prodala kartu ili mlijeko... samo moramo znati komunicirati s novim medijima. Prilikom posljednjeg provedenog popisa stanovništva 2011. u Republici Hrvatskoj, oko sedamnaest tisuća ljudi izjasnilo se

pripadnicima romske nacionalne manjine. Najveća koncentracija romskog stanovništva zabilježena je u Međimurskoj županiji (4,49% od ukupnog stanovništva županije). Romi su nacionalna manjina ponajmanje integrirana u moderno hrvatsko društvo. Posljedica toga je visoka socijalna distanca (Hrvatić 1996; Banovac i Boneta 2006) te problem socijalne i prostorne segregacije romske zajednice. Romska kultura svojim specifičnostima utječe na oblikovanje stila života romske zajednice. Nomadski način života omogućio je i utjecaj drugih kultura na romsku čineći tako bogatstvo različitosti.

Romska manjina u Hrvatskoj prostorno je raspršena, nevezana uz «tipičnu» vrstu naselja. Ima ih u gradu, gdje obično naseljavaju predgrađa, uz rub cesta, na šumskim međama, na ivici sela, ali žive i u selima, obično u izdvojenim „romskim naseljima“. Dakle Romi su prostorno, ekonomski i politički marginalizirani (Šućur, 2000). U Međimurju žive u svojim naseljima: Goričan, Gornji Kuršanec, Hlapičina, Kotoriba, Kuršanec, Kvitrovec, Lončarevo, Orehovica, Parag, Piškorovec, Pribislavec i Sitnice (Atlas romskih naselja, 2014), odvojenima od većinskog stanovništva svog kraja u kojima čuvaju svoje običaje, vjerovanja, jezik. Larbi-Apau i Moseley (2012) smatraju da stav prema novim medijima značajno utječu na anksioznost, sposobnost korištenja, samoučinkovitost, motiviranost za korištenje novih medija u različitim radnim i društvenim situacijama. Suvremeno doba s novim je medijima donijelo mnoge pogodnosti u naš svakodnevni život (zadovoljavanje obrazovnih i kulturnih potreba, plaćanje računa, parkinga...). No većina tih usluga dostupna je isključivo uz plaćanje, pa je TV prijemnik najrasprostranjeniji medij u romskim naseljima i najvažniji izvor svakodnevnih informacija iz zemlje i svijeta. Računalo i Internet su nepoznanica Romima u njihovim domovima u Međimurju, dok je mobitel prisutniji, ali zbog usluga koje se naplaćuju najčešće korišten isključivo za besplatne funkcije (slušanje glazbe, fotografiranje, igranje, te Facebook za korisnike unutar mreže operatera). Učenje uz digitalne medije traži nove pristupe u organizaciji nastave i razvijanje nove kulture učenja (Rodek, 2011). Upotrebi tih medija prethodi njihovo posjedovanje ili dostupnost, a to većina Roma nema. Ti novi mediji u potpunosti su zaživjeli u suvremenom društvu, pa se pred romsku zajednicu stavlja novi izazov – prihvatiti li ga ili sačuvati tradicionalni stil života? „On –line“ život bi uz ekran trebao olakšati život - štedjeti vrijeme, pružati mnoštvo informacija i usluga. Je li društvo spremno preuzeti na sebe zadaću da osposobi Rome za njihovu upotrebu u svakodnevnom životu?

Novi mediji

Digitalna pismenost je sposobnost da učinkovito i kritički koriste i vrednuju podatci koristeći digitalnu tehnologiju. To znači prepoznati i iskoristiti njihovu moć, ali i prijetnje i slabosti (Lapat i Šlezak, 2011).

Danas se gotovo svaka tvrtka reklamira na webu i nudi obavljanje administrativnih i birokratskih poslova uz pomoć (ili isključivo) putem interneta. Za ovaj način funkcioniranja pojedinca potrebna mu je digitalna pismenost. Na koji način, uz uvjet da ga nepismena osoba posjeduje može koristiti u te svrhe? Ni obvezni školski sustav u Hrvatskoj

ne priprema i ne podučava pojedinca kako da koristi mobilni telefon, a s obzirom na uzrast učenika logično je da ih na satovima informatike ne podučava plaćanju usluga putem interneta. Naročito što se učestalost posjedovanja te broj funkcija i mogućnosti koje mobilni telefon, računalo i Internet posjeduju svakodnevno povećava (Roberts 1999; Rideout i sur. 2010; Dumančić i sur. 2016). Slični se podaci pokazuju i u Hrvatskoj, gdje većina stanovnika posjeduje određene nove medije, kako kod odraslih, tako i kod mladih (Ilišin 2001; Potočnik 2006, 2007). S druge strane, djeca, budući da su rođena u takvom (multi)medijskom okruženju, dolaze u školu s već razvijenim vještinama i sposobnostima korištenja istih. Kako Romi najčešće nakon obvezne škole odustaju od obrazovanja, postavlja se pitanje – kako će se snalaziti u multimedijalnom okruženju čitav život?

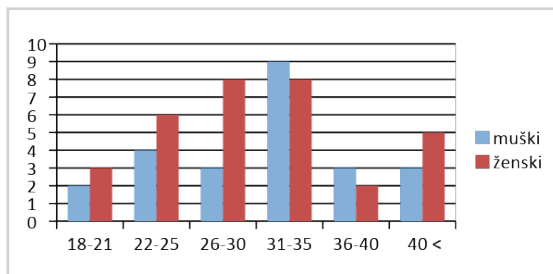
„Poluživot znanja“ (Pastuović, 1999) na području tehnologije postaje sve kraći. Posebnost vezana uz računala, Internet i mobilne telefone jeste što se oni razvijaju veoma brzo. Mogućnosti koje se omogućuju računalom i Internetom brzo zastarijevaju ili pak se gotovo i ne koriste u usporedbi do prije četiri ili pet godina. Mediji preuzimaju i funkcionalne mogućnosti drugih aparata i samim time mijenjaju svoju ulogu i mogućnosti kao upotrebnih aparata/medija. TV prijemnik danas ima uslugu korištenja Interneta, aplikacije za smart-phone ne stignemo niti pratiti. Istraživanja su pokazala (Roberts i sur., 1999; Rideout i sur., 2010) da se upotreba pojedinih funkcija mobilnog telefona brzo mijenja, odnosno da se mobilni telefon danas više ne koristi za telefoniranje i slanje/primanje SMS poruka, već da djeca i mladi prije svega koriste mogućnosti slušanja glazbe, gledanje video klipova, snimanje video i audio zapisa, pristup Internetu, fotoaparat i dr.). Slični se podaci pokazuju i u Hrvatskoj, gdje većina stanovnika posjeduje određene nove medije, kako kod odraslih, tako i kod mladih (Ilišin 2001; Potočnik 2006, 2007).

Na pitanje koliko smo vremena proveli pred računalom da bismo savladali osnove i stekli kompetencije da se njime aktivno služimo? Koliko danas kao „znalci“ i aktivni korisnici provodimo vremena uz računalo, smart-phone, tablet? Svjetske zdravstvene organizacije su složne u odgovoru: previše! Gotovo svaka obitelj posjeduje minimalno dva TV prijemnika, a mobitela barem onoliko koliko je članova u obitelji. No za romske obitelji ovi podaci ne vrijede. U nekim je njihovim životnim prostorima i TV prijemnik samo predmet na popisu želja, a da mobitel, računalo i Internet i ne spominjemo.

Metoda

Cilj istraživanja je bio utvrditi digitalnu pismenost pripadnika romske etničke skupine u Međimurskoj županiji.

Istraživanje je provedeno 2016. godine na uzorku od 56 osoba pripadnika romske etničke skupine.

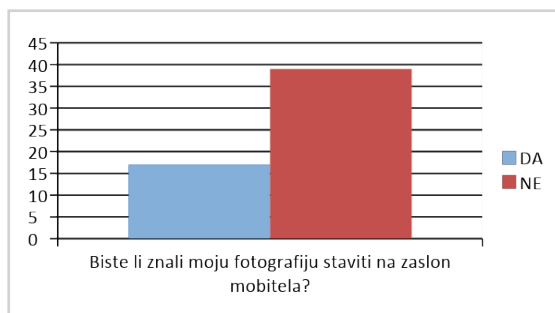
Grafikon 1: Dob i spol ispitanika

Ispitanici su odgovarali na pitanja vezanim uz fotografije i upotrebu digitalne tehnologije u svakodnevnom životu.

Rezultati i rasprava

Rezultati ukazuju da većina odraslih Roma ne može pratiti napredak niti pak koristiti mogućnosti koju im nudi digitalna tehnologija. Zbog lošeg socio-ekonomskog statusa i financijskih obveza koje uvjetuju novi mediji Romi se njima služe vrlo malo. No budući da je odlazak u Centar za socijalnu skrb, Centar za zapošljavanje ili pak k liječniku nužnost, svaki odlazak iz naselja je susret sa svijetom u kojem je digitalna tehnologija neizbježna.

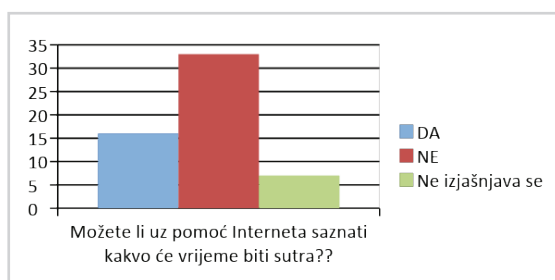
Od 56 ispitanika, 37 ih posjeduje mobilni telefon, a od njih samo 26-ero može koristiti usluge operatera. To znači da ga ne mogu koristiti za odlazne i dolazne pozive, za slanje SMS-a. Tek rijetki mobiteli koje posjeduju imaju ugrađenu kameru, što znači da mogu slati i slikovnu poruku (MMS - Multimedia Messaging Service). Svi koji posjeduju takav mobitel znaju da mogu fotografije poslati, ali zbog uvjeta da i primatelj mora imati mobilni aparat koji podržava istu uslugu i cijene slanja takve poruke nikad nisu koristili spomenutu uslugu. Svi ispitanici koji posjeduju mobitel imaju mogućnost spajanja na Internet. No i ova usluga se naplaćuje, pa svega 7 ispitanika ima aktivirani Internet u sklopu tarife (najčešće 1GB prometa). Jedan od operatera nudi uslugu *Facebook Zero* što znači je za besplatno surfanje Facebookom dovoljno imati aktiviranu karticu bez obzira na novčano stanje na računu. Zamolivši ispitanike da istraživača, u trenutku razgovora, fotografiraju uz pomoć mobitela i da tu istu fotografiju postave na zaslon većina ih se izgovara da mobitel koji koriste nije njihov, već posuđen od bliske osobe i da to ne bi znali na njemu učiniti. Međutim, istina je posve drugačija – jedan od ispitanika odgovara „da je mobitel posuđen“ vrlo čest izgovor da izbjegnju trošak poziva kad ih netko zamoli za tu uslugu ili pak da prikriju laž kako se vješto koriste mogućnostima koje im nudi mobilni aparat.

Grafikon 2: Umetanje fotografije na zaslon mobitela

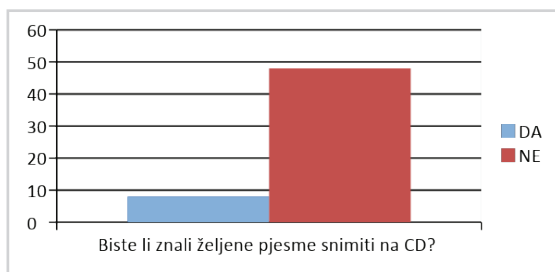
Računalo je po financijama mnogo zahtjevnija stvar od mobitela i zahtijeva „održavanje“, servisiranje ili pak ažuriranje sustava. Internet, kao najzanimljivija mogućnost računala im je nedostupna zbog cijene priključka. Samo dvoje ispitanika ima u kući pristup internetu u najjeftinijoj i najskromnijoj tarifi i koriste ga za pristup Facebooku ili pak video spotovima omiljenih grupa.

Kako je prognoza vremena informacija o kojoj nam ovise svakodnevne aktivnosti (od oblačenja, dječje igre na otvorenom, sušenje veša...) zamolio sam ispitanike da na računalu koje ima pristup internetu potraže tu informaciju i odgovore na postavljeno pitanje: Kakvo će vrijeme biti sutra? Poslu pretraživanja prionulo je 11 „znalaca“ od kojih je samo šestero došlo do informacije o prognozi (na lokalnom portalu je na naslovnoj stranici prikazana vremenska prognoza) dok za stranicu Državnog hidrometeorološkog zavoda Hrvatske nikad nisu čuli. Troje je ispitanika u tražilicu upisalo „vreme sutra“ (nepravilno zbog lokalnog narječja kojim se korite) i došlo klikom na prvi ponuđeni link do prije spomenute stranice www.dhmz.hr. Na zaslonu je prikazana prognostička karta Hrvatske i simboli koji predstavljaju vrijeme i stupnjevi Celzija. Ne obaziru se na temperaturu izraženu u stupnjevima Celzija, već samo čitaju „slike“ oblaka i sunca. Strelaci koja izražava smjer i jačinu vjetra ne pridaju važnost kao ni brojčanom stupnju temperature izražene u Celzijima. „C“, ispitanici čitaju brojeve koji predstavljaju stupnjeve i objašnjavaju: „Ako piše preko 20, bude toplo“.

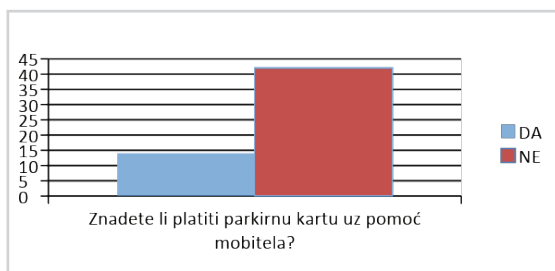
Grafikon 3: on-line Vremenska prognoza

Isto je računalo korišteno i za sljedeći radni zadatak. Na računalu je otvorena mapa „Moja glazba“ u kojoj je pohranjeno nekoliko desetaka pjesama i traži se od ispitanika na izaberu desetak pjesama i iste snime na optički disk (CD medij). Samo je troje ispitanika uspješno obavilo taj zadatak (uz malu pomoć jer kod kuće koriste „Nero“ program za snimanje datoteka na disk) jer to u naselju rade za prijatelje koji u automobilima posjeduju audio uređaje s mogućnošću korištenja CD-a. Ostali ispitanici nisu niti pokušali izvršiti zadatak.

Grafikon 4: Snimanje audio CD-a

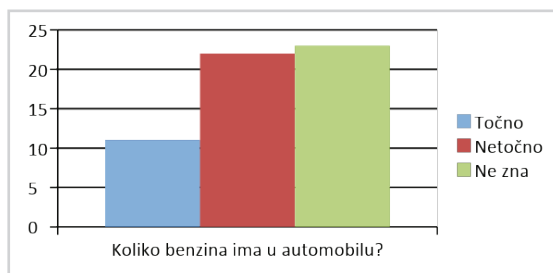
Koristeći se automobilom svjesni su da dolaskom u grad moraju platiti parkiranje. Istu uslugu mogu učiniti i pomoću SMS-a. Na pitanje „Koristite li „M-parking?““ sve redom odgovaraju da ne znaju što je to. No u objašnjenju da je to plaćanje parkinga pomoću mobitela, ispitanici se izjašnjavaju da znaju ali nikad ne koriste tu uslugu. Znaju da je to moguće, no skuplje je za 70 lipa ako se ta usluga plaća mobitelom jer toliko se naplaćuje povratna informacija o isteku korištenja usluge. Osim toga, vrlo često koriste sumještane za uslugu prijevoza pa time pitanje parkinga vjerojatno rješava „prijevoznik“. Na inzistiranje, ipak otkrivaju „tajnu“ neplaćanja: Prijevoznik ih čeka u autu i kad vidi da ide kontrolor, naprave jedan krug i vrate se!“

Grafikon 5: Korištenje usluge „M-parking“

Kad smo već kod prijevoza automobilom i cijene tog prijevoza – benzin je nezaobilazna stvar. Ispitanicima je pokazana fotografija mjernog instrumenta koji pokazuje količinu goriva u rezervoaru automobila. Gotovo svi muški ispitanici znaju o čemu je riječ, dok 7 ispitanica ne zna što pokazuje fotografija, a 25 ih samo povezuje automobilom i

benzinom. Fotografija je prepravljena radi lakšeg čitanja i preračunavanja – pokazuju na „treću crticu“ dok kod četvrte piše 40 L. Na pitanje koliko je benzina u rezervoaru, samo muški se usuđuju računati i odgovoriti na pitanje. Jedanaest je ispitanika odgovorilo točno – 30 litara, dok su ostali odgovori „malo fali“, „preko pola“, „dosta“! Iz ovoga je vidljivo da pokazivač u ovom položaju ne predstavlja „ništa važno“, već je bitno da nije „blizu nule“. Uz pomoć ispitivača je zaključeno da je u rezervoaru 30 L benzina. U razgovoru su se vozači redom izjašnjavali da im automobili troše 8 – 10 litara. Radi lakšeg računanja pretpostavili smo da automobil troši 10 litara na 100 kilometara. Na pitanje: „Za koliko kilometara je to dovoljno benzina?“ samo je 4 ispitanika točno odgovorilo (niti jedna ispitanica se nije željela izjasniti na postavljeno pitanje, dok ih muški brane da je to „samo za muške“). Na ove odgovore i na učestalost žena kao vozačica (kojih je u Međimurju svega 2) zaključujemo da je u romskoj zajednici Pravo žena ugroženo!

Grafikon 6: Odgovori na pitanje: Koliko je goriva u spremniku?

Zaključak

Nije upitna važnost matematičke, čitalačke i prirodoslovne razine pismenosti koje postaju uvjet u suvremenom društvu za osobno ispunjenje, zapošljavanje i aktivno sudjelovanje u društvu. To nisu samo atributi već predstavljaju znanja i vještine koje čovjek upotrebljava tijekom cijelog života. No osoba koja nema niti elementarna znanja iz tih područja nailazi na niz barijera u svakodnevnom životu. Nije važno što i koliko pojedinac zna, već koliko je njihovo znanje upotrebljivo u svakodnevnim životnim situacijama? Što može učiniti sa stečenim znanjem u životu? Kako se uključiti u svijet rada, u svijet odraslih?

Učenje uz pomoć novih medija razvija novu kulturu učenja. Ustanove koje se bave obrazovanjem odraslih ovdje mogu uvelike pomoći tim pojedincima da ih nauči služiti se pisanom informacijom. Stoga, valja reći da je opravdano pitanje kako će se tom razinom pismenosti u budućnosti snalaziti osobe koje nemaju kompetencije korištenja novih medija. Obrazovanje je najznačajniji cilj na kojem se temelji budućnost i rješenje pitanja siromaštva u romskoj zajednici. Temeljni cilj odgoja i obrazovanja romske djece je osiguranje jednakih šansi, desegregacija, suzbijanje društvene marginaliziranosti, poticanje društvene integracije Roma, uz poštivanje prava manjina i prava na jednakost.

Literatura

- Banovac, B. i Boneta, Ž. (2006). Etnička distanca i socijalna (dez)integracija lokalnih zajednica. *Revija za sociologiju*, 37(1-2), 21-46.
- Dumančić, M., Matijević, M. i Topolovčan, T. (2016). How Mobile Learning Can Change Education *Online International Interdisciplinary Research Journal*. VI (2016), Special Issue; 31-37
- Hrvatić, N. (1996). Romi u interkulturalnom okružju. *Društvena istraživanja*, Zagreb, 25-26, 913-933.
- Hrvatić, N. (2000). Odgoj i izobrazba Roma u Hrvatskoj. *Društvena istraživanja*, 46-47, 267-290.
- Ilišin, V., Marinović Bobinac, A. i Radin F. (ur.), (2001). Korištenje masovnih medija. U: *Djeca i mediji*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, 119-146.
- Lapat, G. i Šlezak, H. (2011). Percepcija učenika Roma o važnosti obrazovanja // *Mono-grafija međunarodnog znanstvenog skupa Suvremene strategije učenja i poučavanja / Kadum, Vladimir (ur.)*.Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Odjel za odgojne i obrazovne znanosti, 91-104.
- Larbi-Apau, J. A., & Moseley, J. L. (2012). Computer Attitude of Teaching Faculty: Implications for Technology-Based Performance in Higher Education. *Journal of Information Technology Education*, 11, 221-233.
- Matijević, M. i Topolovčan T. (2017). *Multimedijska didaktika*. Zagreb: Školska knjiga
- Pastuović, N. (1999). *Edukologija: integrativna znanost o sustavu cjeloživotnog obrazovanja i odgoja*. Zagreb: Znamen, 31 -55.
- Potočnik, D. (2006). Posjedovanje i korištenje informatičke i komunikacijske tehnologije. U: Ilišin, V. (ur.). *Mladi između želja i mogućnosti: položaj, problemi i potrebe mladih Zagrebačke županije*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja, 141-164.
- Potočnik, D. (2007). Mladi i nove tehnologije. U: Ilišin, V. i Radin, F. (ur.). *Mladi i nove tehnologije*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja, 105-136.
- Rideout, V. J., Foehr, U. G., and Roberts, D. F. (2010). *Generation M2: Media in the Lives from 8- to 18-Years-Olds*. Menlo Park, CA: KFF.
- Roberts, D. et al. (1999). *Kids & media @ new millennium*.
<https://kaiserfamilyfoundation.files.wordpress.com/2013/01/kids-media-the-new-millennium-report.pdf> (pristupljeno 20.09.2017).
- Rodek, S. (2011). Novi mediji i nova kultura učenja. *Napredak*, 152(1), 9-28.
- Šućur, Z. (2000). Romi kao marginalna skupina. *Društvena istraživanja*, 46-47, 211-227.

Internet izvori:

Atlas romskih naselja

<http://www.hr.undp.org/content/dam/croatia/docs/Research%20and%20publications/socialinclusion/UNDP-HR-ATLAS-ROMA-MEDJIMURJE-2014.pdf>

(pristupljeno 04.12.2016.)

Državni zavod za statistiku: Stanovništvo prema narodnosti

http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/htm/H01_01_05/H01_01_05.html

(pristupljeno 13.04.2017.)

DIGITAL LITERACY MEMBERS OF THE ROMA ETHNIC GROUP

Goran Lapat

Abstract

According to the statistical data, in year 2011 2% of inhabitants in Croatia have not get any basic education and 10% have not finished the basic education (primary school), and 53% of inhabitants have finished only secondary education. This is to conclude that inhabitants have very low level of the functional literacy. In the 21st century we use the terms «Literacy is the best medicine» and «Literacy, key to health and well-being». Term literacy is no longer associated only with the ability to read and write is already well advanced in all areas of life. In such an environment it is difficult to imagine that there are people who have not even mastered the basics of reading and writing. When asked how these same people live with the help of digital technology, as they have access, acceptable and useful is described in this paper.

Key words: Education of Roma, Roma digital literacy, multimedia

